

Juraen har en rolle i teologiens verden

Christoffersen, Lisbet

Published in:
TEOL-information

Publication date:
2021

Document Version
Peer-review version

Citation for published version (APA):
Christoffersen, L. (2021). Juraen har en rolle i teologiens verden. *TEOL-information*, 2021(63).
<https://tidsskrift.dk/teolinformation/article/view/124494/171359>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@kb.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Juraen har en rolle i teologiens verden

Af Lisbet Christoffersen

Adjungeret professor i kirke- og religionsret ved det teologiske fakultet, Københavns Universitet; lic@teol.ku.dk.

1.

Juraen har en central, om end hidtil relativt upåagtet funktion, også i centrum af den folkekirkelige virksomhed, i gudstjeneste, dåb og nadver. I dette indlæg vil jeg argumentere for, at vi fortsat skal have en retlig regulering af denne kerne af folkekirken.

I de seneste år er denne rolle imidlertid blevet omdiskuteret. En afklaring af rækkevidden og den fremtidige brug af retlig regulering står på dagsordenen i det liturgi-arbejde, folkekirkens biskopper har iværksat, og som har nået sit foreløbige højdepunkt med tre rapporter, udgivet i løbet af 2019, samt en liturgikonference medio januar 2021. De tre rapporter kan findes på <https://www.folkekirken.dk/aktuelt/liturgiarbejde>. Særligt rapporten *Folkekirkens liturgi mellem frihed og fasthed*, Rapport fra faggruppen vedrørende autorisation, 2018, (autorisations-rapporten), er genstand for diskussion i denne artikel.

2. Autorisation som et a-retligt, enevældigt begreb.

Rapporten om folkekirkens liturgi mellem frihed og fasthed tager afsæt i et retligt begreb om autorisation. Jeg er enig i den måde, begrebet er fastlagt på: ”Ved autorisation forstås det, som er fastsat ved lovgivning og udgangspunkt for det gejstlige tilsyn og dermed bindende for præster og menighedsråd i forhold til højmesser, der som udgangspunkt fejres i alle sogne eller pastorater hver søndag.” (s. 11).

Det er herefter et hovedanliggende for dele af rapporten (og måske for dele af udvalget) at introducere et nyt, ikke-retligt autorisationsbegreb. Man kunne også, med et udtryk anvendt af en fremtrædende teolog, sige, at formålet med rapporten er at få juraen ud af kirkeordningen. Et formål, der efter min opfattelse ikke bør lykkes.

Udgrænsningen af juraen søges opnået, dels ved retligt at placere autorisationen i en enevældig lovgivningspraksis og dels gennem en grundig, systemteoretisk etablering af en modsætning mellem et teologisk og et juridisk autorisationsbegreb.

Det er jo korrekt, at den kongelige autorisation har sin oprindelse i reformationens kirkeordning, som den blev lovfæstet i enevældens Danske Lov. Men det er overraskende, at rapporten ikke fortsætter med at understrege betydningen af, at den retlige orden i nutiden ikke alene beskytter præst og menighedsråd gensidigt mod en liturgisk aktivisme, men især giver den enkelte (medlem af folkekirken, dåbsforældre, begravelsesfølge, brudepar, kirkegængere) sikkerhed for, at gudstjenesten faktisk fungerer inden for rammen af dansk evangelisk-luthersk kristen kirkeordning.

Det er også rigtigt, at i en systemteoretisk tankegang tilhører juraen og teologien hver sin verden. Allerede af den grund forekomme det nogle forkert, at juraen regulerer teologiens autoritative norm.

Den må i stedet dannes inden for faget selv. En retlig autorisation medfører i denne forståelse, at gudstjenesteordningen opfattes som rigid og ufleksibel.

Systemteorien er jo alene en teori, som man kan bruge til at begribe verden med. Det er næppe en god ramme som grundlag for udvikling af autoritet og autorisation.

Men det er klart, at hvis en retlig autorisation er enevældig og teologien er i stand til selv at normere sig selv, så mister retten legitimitet og begrundelse på dette område. Faggruppen har da også 'diskuteret, hvorvidt autorisation som begreb og praksis fremstår med et underskud af legitimitet og relevans i nutidig forstand og dermed opfattes som forældet og irrelevant.' (s. 12).

I stedet for en retligt baseret autorisation af gudstjenesteordningen, incl tekstudvalg og fastlæggelse af gudstjenestedage, forslår udvalget at overveje en lokalt fastlagt tekst-kanon under vejledning af biskop og provst.

Hvis alterbogen ikke autoriseres, bliver det menighed(sråd) og præst, der selv skal vælge de tekster (fra bibelen?) der skal danne grundlaget for gudstjenestens forkyndelse og selv skal foranledige de bønner, der skal benyttes, ligesom manglende autorisation af en salmebog vil frisætte salmesangen fuldstændigt i forhold til en kerne af danske salmer.

Samtidig vil der heller ikke være nogen binding på, at der faktisk skal holdes gudstjeneste på søn- og helligdage – det anføres, at det kan være vanskeligt at overholde på landet og i sammenlagte pastorater.

Biskoppernes rolle bliver så alene vejledning. Denne vejledning skønnes at kunne foregå som dialog og samtale, baseret på gensidig tillid i forpligtende fora som tjenstlige møder mellem præster og provst og i uddannelse og efteruddannelse. Tilsynets opgave ville så være vejledning, samtale, opmuntring, rådgivning, undervisning og eksempelformidling, understøttet af liturgi-teoretisk ekspertise.

Der er imidlertid ikke redegjort for, hvordan en sådan lokal udvikling skulle kunne løse eventuelle konfliktsituationer, herunder mellem menighedsråd og præst, ligesom der ikke er redegjort for, hvordan en teologisk kerne i folkekirkens praksis i en sådan model skulle sikres.

3. Et retligt autorisationsbegreb

I stedet foreslår arbejdsgruppen at fastholde et retligt autorisationsbegreb. Formålet er at værne om og fastholde et fælles udtryk for dét, folkekirken anser for at være uopgiveligt og samtidig sikre en genkendelighed som kristen gudstjeneste, som evangelisk-luthersk gudstjeneste eller som dansk gudstjeneste. Det fremgår dog, at (nogle i) arbejdsgruppen ikke opfatter 'genkendelighed' som et relevant teologisk begreb.

I en fortsat retlig kontekst argumenteres herefter for en form for minimums-autorisation. Når eller hvis 'genkendelighed' forkastes som ikke-teologisk, ønsker man i stedet at udvikle en minimums-autorisation på grundlag af historiske og komparative studier.

Her er argumentet, at det vil skabe en større grad af frihed for præster og menighedsråd og samtidig for biskopperne flytte arbejdsbyrden fra 'dispensations-sager' til rådgivning og vejledning.

Samtidig er et andet centralt argument for at fastholde en retlig autorisation (om end som 'minimums'), at det vil beskytte både præst og menighed mod den anden parts vilkårlige liturgiske påfund. Tilsvarende er en autorisation konfliktforebyggende: den fælles norm skal alle overholde. Det er alt sammen argumenter, jeg kan tilslutte mig.

Men autorisationen opfattes tydeligvis stadig som en spændetrøje. Det anføres, at strukturændringer og nye pastorats strukturer giver nye udfordringer. Fler-sogns-pastorater giver færre gudstjenester generelt og ikke mindst færre gudstjenester med højmessens præg, dvs. den gudstjeneste, der er bygget op på grundlag af autorisationen. Det kan afhjælpes ved at autorisere mindre (eller selvfølgelig ved at overholde normen om højmesse i alle pastorater hver søndag). Højmessen er ganske vist, anføres det, en 'idealmeter', men det er ikke afgørende, at der altid holdes højmesse.

Så en retlig minimums-autorisation giver ikke sikkerhed for, at der holdes gudstjeneste i fremtiden – kun for, hvad indholdet er, når der holdes gudstjeneste.

4. Rettens funktion – kirkerettens funktion som bindende ramme

Men det er netop dét, der er kernen i at fastholde en kirkeretlig ramme om folkekirkens gudstjenesteordning: autorisation sikrer, at der faktisk er gudstjenester på søn- og helligdage.

Autorisation sikrer, hvad en gudstjeneste er, ikke blot som idealmeter, men som praksis. Autorisation sikrer mod vilkårlig overtagelse af gudstjenesten, enten fra præsten eller fra det for tiden værende menighedsråd. Autorisation forpligter biskopperne på at sikre, fastholde og følge – hvad enten de gør det i samtalens og dialogens form eller er nødt til at anvende tjenesteretlige instrumenter.

Autorisation fastlægger således for det første den fælles norm. Det retligt sikrede indhold i noget, vi i den danske folkekirke vil kalde gudstjeneste.

Autorisation fastlægger også de mulige rammer for, hvordan der kan gøres undtagelser og gives dispensationer til lokal udvikling på grundlag af en sådan fælles ramme.

Autorisationen er simpelthen hjemlen for, at der holdes gudstjenester. Det er her, folkekirkens kerneopgave fastlægges. Og det er her, både menighed og enkeltpersoner får en (retlig!) sikkerhed for, hvad der foregår, når børn bæres til dåben, når der holdes altergang, når der er vielse og begravelse, eller når man blot 'går til gudstjeneste'.

Derudover fastlægger autorisationen et kompetenceforhold. Det fremgår af autorisation (i kombination med den øvrige kirkelige lovgivning), hvem der eventuelt kan ændre på hvad og under hvilke processuelle former.

Men kan fint udvikle et teologisk autorisations-begreb, baseret på en kombination af systemteoretiske, liturgi-historiske og teologisk-teoretiske elementer, ovenpå eller nedenunder eller i samspil med et juridisk autoriseret ritual. Og man kan fint skabe et tilsyn, der kombinerer rådgivning, vejledning, samtale og ledelse med retsregler. Ja, min påstand ville være, at den ledelse, der *ikke* bygger ovenpå ansættelses- og tilsynsretlige normer bliver så alvorligt svækket, at tilbudet om samtale i stedet bliver et frirum for, at den enkelte præst og det enkelte menighedsråd kan gå fuldstændigt sine egne veje.

5. Kirkeretlig vekselvirkning

Der er allerede en frugtbar vekselvirkning mellem det centrale og det decentrale aspekt ved Den danske Folkekirke, når det gælder spørgsmål vedrørende gudstjenestelivet. Det forudsættes således i menighedsrådslovens § 38, at der er en autorisation, men også, at anden autoriseret liturgi og andre autoriserede ritualer, end dem der hidtil har været anvendt i menigheden, kan tages i brug af præsten med menighedsrådets samtykke.

Endvidere forudsættes det, at mindre ændringer i det autoriserede ritual ved de faste gudstjenester efter indstilling fra sognepræsten kan godkendes af menighedsrådet.

Er der imidlertid tale om ændringer, der ikke kan holdes indenfor det autoriserede rituals ordning eller ordlyd ved de faste gudstjenester, kræver det ud over den ovenfor nævnte procedure tillige biskoppens godkendelse.

Det gælder dog alene *mindre ændringer*. En virkning af den nugældende ordning er, at biskoppernes dispensationsadgang er begrænset til, hvad der må opfattes som mindre ændringer.

Præsten har endvidere efter den kirkelige lovgivning et retskrav på at kunne supplere højmissen på søn- og helligdage med andre gudstjenester, kirkelige møder mv. Det er også præsten, der – i samarbejde med øvrige medarbejdere ved kirken – leder gudstjenesterne. De øvrige medarbejdere stilles til rådighed af menighedsrådet, der i budgetlægning og øvrig planlægning samt i konkrete beslutninger skal prioritere det samlede arbejde under hensyn til lokale ressourcer mv. Denne prioriteringsopgave følger af menighedsrådets generalfuldmagt i menighedsrådslovens § 1, og det er igen et hovedargument for, at sognets præster er medlem af menighedsrådet.

Også her er det biskoppernes opgave at sikre, at der faktisk holdes gudstjenester på søn- og helligdage – eller at nogle hverdagsgudstjenester efter dispensation afløser højmesserne – og at der findes et fornuftigt samspil mellem budgetmæssige rammer og præstelige ambitioner.

6. En *mindre* Corona-situation?

Denne opgave for biskopperne kom f.eks. til syne, da sundhedsmyndighederne den 23. december 2020 meldte nye retningslinier ud for afholdelse af gudstjenester i julen. Det var, ifølge disse rammer, stadig muligt at holde gudstjenester, men alene på maks ½ times varighed, uden salmesang og med godt med udluftning og rengøring mellem hver gudstjeneste.

På det grundlag anbefalede biskopperne, sent den 23. december 2020, overfor menighedsråd og præster, at man aflyste alle julens gudstjenester (incl Hellig3Kongers søndag, den 3. januar), men fastslog samtidig, at der – hvis menighedsråd og præst var enige om det – kunne holdes kortere andagter. Virkningen var, at gudstjenester med fysisk tilstedeværelse blev aflyst i stort set hele landet.

Jeg har i anden sammenhæng (www.kirke.dk: kirkeretsekspert: *Julens gudstjenester blev aflyst – men var der hjemmel?*, 29. december 2020) problematiseret denne beslutning. I al respekt – det var en fortvivlende tidspresset situation. Men er *afløsning* af seks faste gudstjenester hen over julen virkelig en *mindre* ændring af den ved kongelig resolution autoriserede gudstjenesteordning? Og har menighedsrådet vetoret over for en præsts ønske om at holde korte andagter? I så fald er

ladeporten åbnet for aflysning af gudstjenester, ikke blot på faste søn- og helligdage, landet over også af mange andre grunde. Er opgaven ikke snarere, at tilsynet *sikrer* adgang til gudstjenesten, så længe det sundhedsmæssigt kan lade sig gøre?

7. Fremtidige reguleringsformer – beskyttelseshensyn, kompetence, normfastlæggelse, mulighed for dispensation/fravigelse

På baggrund af denne (og mange andre) erfaringer er det min klare anbefaling, at man fastholder en retlig regulering af beskyttelseshensyn, kompetencefastlæggelse og normfastlæggelse for gudstjenesten i den danske folkekirke. Gerne som en minimums-normering, men en normering, der gør det muligt for folkekirkens medlemmer at vide, hvad de er sikre på at få.